

دانشکده علوم انسانی

گروه علمی حقوق

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته حقوق بین الملل

عنوان پایان نامه: حمایت از حق آموزش کودکان در پرتو اسناد بین المللی

استاد راهنما: دکتر حسین شریفی طرازکوهی

استاد مشاور: دکتر علیرضا حجت زاده

نگارش: سیما شریفی

آذر ۱۳۸۹

تصویب نامه

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق بین الملل

خانم سیما شریفی به شماره دانشجویی ۸۵۸۱۰۱۷۴۳

تحت عنوان: "حمایت از حق آموزش کودکان در پرتو اسناد بین المللی"

زمان: دو شنبه ۸۹/۱۰/۰۶ ساعت: ۱۵/۰۰-۱۳/۳۰

درجه ارزشیابی: عالی

نمره: ۱۸

هیات داوران:

امضاء	مرتبه علمی	نام و نام خانوادگی	داوران
	دانشیار	دکتر حسین شریفی طراز کوهی	۱- استاد راهنما:
		دکتر علیرضا حجت زاده	۲- استاد مشاور:
		دکتر حسین خسروی	۳- استاد داور:
	استاد	دکتر آرزو کوهی	۵- نماینده تحصیلات تکمیلی:

خدای را بسی شاکرم که از روی کرم پدر و مادری فداکار نصیبم ساخته تا در سایه درخت پر بار وجودشان بیاسایم و از ریشه آنها شاخ و برگ گیرم و از سایه وجودشان در راه کسب علم و دانش تلاش نمایم . والدینی که بودنشان تاج افتخاری است بر سرم و نامشان دلیلی است بر بودنم چرا که این دو وجود پس از پروردگار مایه هستی ام بوده اند دستم را گرفتند و راه رفتن را در این وادی زندگی پر از فراز و نشیب آموختند.

آموزگاران که برایم زندگی؛ بودن و انسان بودن را معنا کردند
حال این برگ سبزی است تحفه درویش تقدیم آنان....

سپاس بیکران بر همدلی و همراهی همسر مهربانم

و با تقدیر و تشکر شایسته از استاد فرهیخته جناب آقای دکتر حسین شریفی طرازکوهی

فهرست مطالب

۱	طرح تحقیق.....
۹	بخش اول: کلیات حق آموزش.....
۱۱	فصل اول: آموزش.....
۱۲	گفتار اول: پیشینه تاریخی آموزش.....
۱۸	گفتار دوم: تعریف آموزش.....
۲۵	گفتار سوم: اهداف آموزش.....
۳۲	گفتار چهارم: بررسی اصل آموزش اجباری، رایگان و همگانی.....
۴۲	فصل دوم: حق آموزش.....
۴۳	گفتار اول: مبانی حق آموزش.....
۵۳	گفتار دوم: منابع حق آموزش.....
۶۳	گفتار سوم: تفاوت حق آموزش با حقوق آموزشی.....
۶۶	گفتار چهارم: حق آموزش به زبان مادری.....
۷۷	بخش دوم: حمایت از حق آموزش کودکان در سطح بین المللی.....
۸۰	فصل اول: اسناد بین المللی.....
۸۱	گفتار اول: اعلامیه جهانی حقوق بشر.....
۸۴	گفتار دوم: کنوانسیون مبارزه با تبعیض در امر تعلیمات.....
۹۲	گفتار سوم: میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی سازمان ملل متحد.....
۱۰۰	گفتار چهارم: کنوانسیون حقوق کودک.....

۱۰۸	گفتار پنجم: اعلامیه های جهانی آموزش برای همه.....
۱۱۹	فصل دوم: اسناد منطقه ای.....
۱۲۰	گفتار اول: اروپا.....
۱۲۰	مبحث اول: شورای اروپا.....
۱۲۴	مبحث دوم: اتحادیه اروپا.....
۱۲۷	مبحث سوم: کنفرانس/سازمان امنیت و همکاری اروپا.....
۱۲۹	گفتار دوم: آمریکا.....
۱۳۴	گفتار سوم: آسیا-اقیانوسیه.....
۱۴۲	گفتار چهارم: آفریقا.....
۱۵۳	نتیجه گیری.....
۱۵۵	منابع و مآخذ.....

چکیده

بواسطه نیاز مستمر بشر به یادگیری به منظور گذران زندگی و عبور از فراز و نشیب های آن، اهمیت آموزش بر همگان واضح است و ارج نهادن به این مقوله و مهم شمردن آن در تاریخ زندگی بشر نیز همواره مشاهده میگردد.

آموزش در معنای اخص آن که به یادگیری مطالب علمی در مراکز آموزشی اعم از خصوصی یا دولتی اطلاق می گردد، از جمله حقوق بشر است و مانند این حقوق در اسناد متعددی مورد اشاره قرار گرفته است. همچنین، حقوق آموزشی که به دنبال حق آموزش ایجاد شده و بهره مندی همگان از آن جهت تحقق کامل اهداف آموزش ضروری می نماید نیز در این اسناد مورد توجه بوده و به آنها پرداخته شده است.

حمایت از حق آموزش کودکان و حقوق مذکور از سال ۱۹۴۸ همزمان با تصویب اعلامیه جهانی حقوق بشر به جد مورد توجه اسناد متعددی در سطوح بین المللی، منطقه ای و ملی قرار گرفته و از آن زمان تاکنون اقدامات قابل توجهی در این خصوص صورت گرفته است. کنوانسیون مبارزه با تبعیض در امر تعلیمات، میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی، سازمان ملل متحد، کنوانسیون حقوق کودک و اعلامیه های جهانی آموزش برای همه پس از تصویب اعلامیه جهانی حقوق بشر از جمله اسنادی می باشند که این حق را در سطح بین المللی مورد توجه قرار داده اند. البته اسناد بی شمار دیگری نیز به تصویب رسیده اند که به حمایت از حق آموزش پرداخته اند اما الگوی مورد توجه جامعه جهانی در زمینه حمایت از این حق، همان اسناد مذکور می باشند.

به موازات تصویب اسناد مذکور در سطح بین المللی، اسناد منطقه ای نیز این حق را مورد توجه قرار داده اند و در مناطق مختلف جهان شاهد توجه به حق آموزش از طریق تصویب اسناد گوناگون می باشیم که از جمله آنها می توان به منشور اجتماعی اروپا، اعلامیه آمریکایی حقوق و وظایف بشر، منشور آفریقایی حقوق بشر و مردمان، بیانیه های کنفرانس های چهارگانه کشورهای منطقه آسیا-اقیانوسیه اشاره نمود.

در کنار تمامی حمایت های فوق که به لحاظ کمی روند صعودی دارند ولی از نظر کیفی دچار رکود شده اند، قوانین داخلی و ملی کشورها نیز توجه به مقوله مذکور را از جمله اهداف خود قرار داده اند و البته در این امر تا حد بسیار زیادی اسناد بین المللی که تصویب نموده اند را الگو قرار داده اند.

با تمامی ملاحظات فوق می توان گفت میزان حمایتها از حق آموزش به لحاظ تعداد اسناد مورد تصویب قرار گرفته رو به گسترش است اما در چگونگی این حمایتها و به عبارت دیگر کیفیت آنها از زمان تصویب اعلامیه جهانی حقوق بشر تغییر محسوسی مشاهده نمی گردد.

طرح تحقيق

بیان مسئله:

«آموزش نیرو محرکه پیشرفت افراد در زمینه های مختلف است. بواسطه آموزش است که دختر یک فرد روستایی می تواند پزشکی ماهر شود، پسر یک کارگر معدن، معدن دار شود و فرزند یک کشاورز ساده رئیس جمهور یک کشور گردد. آموزش چیزی است که ما خود به دست می آوریم، نه چیزی که سائرین به ما می دهند و این دقیقاً همان چیزی است که باعث تفاوت افراد از یکدیگر می گردد.»

"نلسون ماندلا"^۱

آموزش و پرورش اساسی ترین نهاد اجتماعی در شکل دهی، هدایت و کنترل افکار افراد هر جامعه بشری است و داشتن نظام آموزش و پرورش توانمند لازمه توسعه اجتماعی می باشد. انتقال ارزش ها، گرایش ها، هنجارها، و آداب و رسوم فرهنگی و اجتماعی به منظور اجتماعی کردن نسل های جدید با اتکا بر آموزش و پرورش صورت می گیرد؛ چرا که از طریق آموزش و پرورش است که انسان روند جامعه پذیری را طی کرده و شخصیت اجتماعی پیدا می کند.^۲

در عصر حاضر آموزش و پرورش همه ادوار زندگی را در بر گرفته و انسان همواره در این دوران با مسائلی مواجه می گردد که حل آنها نیازمند آگاهی و شناخت می باشد و این آگاهی و شناخت حاصل نمی گردد مگر با آموزش. از این رو برای نوع بشر حق آموزش ایجاد می گردد که از جمله حقوق بنیادینی است که برخوردار از آن، پرورش روح و بکار انداختن استعداد انسان را به همراه دارد.

همچون انواع مختلف حقوق بشر که در اسناد بین المللی سعی بر حمایت از آنها شده است حق آموزش نیز مورد توجه بوده است و اما پرداختن به این سؤال اصلی که آیا حق آموزش کودکان در این اسناد جایگاهی را که انتظار می رود، به خود اختصاص داده است یا خیر مسئله ایست که پاسخ به آن با ابهامات بسیاری روبروست و البته یکی از دلایل وجود نقاط تاریک در خصوص این مسئله وجود ابهاماتی است که در موضوعات فرعی وابسته به آن نیز وجود دارد. حل مسئله اصلی با پاسخگویی به ابهامات فرعی امکان پذیر است؛ از این رو لازم است با رفع ابهام از این مسائل به پاسخ مسئله اصلی دست یابیم.

^۱ Klaus Dieter Beiter, **The Protection of the Right to Education by International Law**: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p12.

^۲، محمدطاهر معیری، مسائل آموزش و پرورش، تهران: انتشارات امیر کبیر، ۱۳۶۴، ص ۱۱.

بیان نحوه تقسیم بندی مقاطع آموزشی، میزان حمایت اسناد موجود در این زمینه از هر یک از این مقاطع و چگونگی آن، برشمردن اهداف آموزش و تبیین ویژگی های آن در اسناد بین المللی را می توان از جمله مقدماتی تلقی نمود که جهت پاسخگویی به مسئله فوق مفید واقع می گردند؛ اما مطلبی که قبل از ورود به هرگونه بحثی در این خصوص عنایت بیشتری را به سمت خود معطوف داشته و توجه مضاعف را می طلبد، درک مفهوم آموزش، روشن نمودن معنای دقیق آن و تعیین حدود و ثغور این واژه است و نقش بسیار مهمی در تنویر نقاط تاریک مسئله «جایگاه آموزش در اسناد بین المللی» دارد؛ مقوله ای که ابهامات بسیاری در خصوص آن مطرح است و با بررسی اسناد بین المللی که به حمایت از حق آموزش پرداخته اند این ابهامات بسیار بارز جلوه نموده و سئوالات بیشماری را در مورد معنای دقیق آن به ذهن متبادر مینمایند.

موارد فوق از ضروریات لازم جهت رفع ابهامات مسئله مذکور بوده اما کافی نمی باشند. گام بعدی در پاسخگویی به سؤال مطرح شده بررسی اسنادی است که این بحث را مورد توجه قرار داده و بدان پرداخته اند که این امر نیز با عنایت به فقدان رویه واحد بین اسناد مذکور در خصوص آموزش و مسائل پیرامون آن ساده به نظر نمی رسد. عدم اتفاق نظر در زمینه مباحثی همچون نحوه تقسیم بندی مقاطع آموزشی، حمایت های به عمل آمده از آموزش در مقاطع مختلف آن، قائل بودن تفاوت بین دو مقوله «حق آموزش» و «حقوق آموزشی» و ارائه تعریفی واحد از مقاطع تحصیلی مختلف در میان اسناد بین المللی از جمله نمونه های قابل ذکر میباشند که دستیابی به پاسخی واحد در زمینه مسئله مطروحه را با مشکل مواجه می سازند.

علاوه بر مطالب فوق که روشن شدن آنها در رفع ابهام از مسئله مطروحه مهم تلقی میگردد، باید گفت حمایت از حق آموزش کودکان در اسناد منطقه ای به موازات اسناد بین المللی، به منزله مهر تائیدی بر مقررات حمایتی موجود در این اسناد است و تشریح نحوه حمایت این اسناد و مقایسه آنها با اسناد بین المللی میتواند در روشن نمودن نقاط مبهم مسئله طرح شده کمک بسزایی نماید.

این پایان نامه بر آن است تا با رفع ابهام و پاسخگویی به سئوالات فوق اقدامی هر چند ناچیز در جهت عنایت بیشتر به مقوله آموزش کودکان بنماید و امید می رود علی رغم نواقص و کاستی های بسیار، این مهم محقق گردد.

سؤال اصلی تحقیق

آیا حمایت‌های صورت گرفته از حق آموزش کودکان در اسناد بین‌المللی، تضمین‌کننده نیازهای آنان می‌باشد؟

سؤالات فرعی تحقیق

- ۱) شاخص‌های حق آموزش کدامند؟
- ۲) استلزامات ناشی از حق آموزش در نظام آموزشی - تربیتی چگونه قابلیت تحقق دارند؟

پیشینه تحقیق

علی‌رغم اهمیت حق آموزش و تحقیق پیرامون آن به منظور حمایت بیشتر از این حق متأسفانه در کشور ما کتاب، رساله، مقاله، تحقیق و پژوهشی که اختصاصاً به این بحث پرداخته باشد بسیار به ندرت مشاهده می‌گردد و اگر ذکری از حق آموزش در کتابی شده است صرفاً به عنوان یکی از وجوه حقوق کودک بیان شده و به تفصیل مورد بحث قرار نگرفته است. مقالات، تحقیقات و پژوهش‌های موجود در این باره نیز در حد بسیار اولیه و فقط با ذکر چند ماده از اسناد بین‌المللی به این بحث پرداخته‌اند و جزئیاتی که روشن‌کننده بحث است مشاهده نمی‌گردد. برخلاف بسیاری از کشورها (از جمله کشورهای آمریکایی و اروپایی) که در آنها مؤسساتی مشغول به فعالیت هستند که حیطه کارشان آموزش کودکان و حمایت از این حق است، در کشور ما چنین مؤسساتی که اختصاصاً به مقوله آموزش کودکان بپردازند مشاهده نمی‌گردد (گرچه یونسکو، یونیسف و دیگر سازمان‌های بین‌المللی، حمایت از جنبه‌های گوناگون حقوق کودک در کشورهای مختلف و از جمله کشور ما را هدف قرار داده‌اند، اما سازمان‌های دولتی و غیردولتی که به طور خاص در زمینه حق آموزش فعال باشند در سطح کشور ما وجود ندارند). به همین دلیل است که گزارش‌های مراکز تحقیقاتی و فعال در زمینه حقوق کودک که در کشورهای مختلف ارائه می‌گردد و عاملی است برای تلاش‌های بیشتر در جهت بهبود وضعیت آموزش کودکان و حمایت از این حق آنها، در کشور ما مشاهده نمی‌گردد. البته

وضعیت در خصوص سایر کشورها بویژه آمریکا، انگلیس، آلمان، فرانسه و ... تا حدودی بهتر است؛ چرا که میزان کتب منتشره در این زمینه بیشتر از کشور ماست و با وجود مؤسسات و سازمانهای فعال در زمینه حق آموزش کودکان شاهد انتشار گزارشهایی نیز در این زمینه می باشیم. علاوه بر این برخی مقالات نیز در این کشورها موجود است که کانون توجه خود را آموزش کودکان و حمایت از این حق آنان قرار داده اند.

البته اخیراً به مقوله «آموزش حقوق بشر» که زیر مجموعه ای از مقوله «حق آموزش کودکان» است در برخی از کتب منتشره در کشور ما پرداخته شده اما همانگونه که پیشتر نیز مورد اشاره قرار گرفت کتاب، رساله و مقاله ای که به موضوع بحث این پایان نامه پرداخته باشد موجود نیست.

هدف تحقیق:

بررسی پیشینه تاریخی آموزش، معنای آموزش، مبانی و منابع حق آموزش و اسناد بین المللی مدعی حمایت از این حق به منظور روشن شدن چگونگی و میزان این حمایت ها از حق آموزش در دنیای امروز و بررسی میزان تامین نیازهای آموزشی کودکان بواسطه این حمایت ها هدف از نگارش این پایان نامه می باشد.

علیرغم علم به نواقص و کاستی های موجود امید می رود که تحقیق پیش رو در حد بسیار ناچیز جبران کننده عدم وجود تحقیقی که به تفصیل به مقوله حق آموزش پردازد، باشد.

فرضیه های تحقیق

فرضیه اصلی:

به رغم حمایتهای مختلف از حق آموزش کودکان در اسناد بین المللی، ضمانت اجراها برای تضمین اعمال و اجراهای مقتضی وجود ندارد.

فرضیه فرعی:

از نتایج عملی شناسایی حق آموزش کودکان، پذیرش «حقوق آموزشی ویژه» است که باید در نظام آموزشی نهادینه گردد.

تعریف مفاهیم

کودک: تعریف این واژه بسته به کشورهای مختلف متفاوت است؛ اما کنوانسیون حقوق کودک هر شخصی را بدون لحاظ نمودن جنسیت او به شرط اینکه زیر ۱۸ سال باشد کودک تلقی می نماید.^۳

آموزش: دو معنای عام و خاص دارد. در معنای عام به فرآیند یادگیری در جریان زندگی روزمره و از طریق حوادث و پیشامدهای زندگی اطلاق می گردد و در معنای خاص (که مدنظر ما است) پروسه یادگیری مطالب درسی در مؤسسات آموزشی است.^۴

حق آموزش: حق یادگیری مطالب درسی در مؤسسات آموزشی طوریکه در مقطع ابتدائی اجباری و رایگان باشد، در مقطع متوسطه عمومیت یافته و سعی در رایگان شدن آن گردد و در مقطع عالی در دسترس همگان باشد، طوریکه هرکس بنابر استعداد خود بتواند از آن بهره مند شود.^۵

حقوق آموزشی: حقوقی است که پیرو بهره مندی از حق آموزش برای کودک ایجاد می گردد.^۶

^۳ ماده ۱ کنوانسیون حقوق کودک، قابل مشاهده در سایت رسمی سازمان ملل متحد به آدرس ذیل:

www.un.org/millennium/law/iv-10.html - ۱۳۸۹/۰۴/۰۴

^۴ Klaus Dieter Beiter, *Opsit*, p33.

^۵ ملهم از مواد ۲۶ اعلامیه جهانی حقوق بشر، ۴ کنوانسیون مبارزه با تبعیض در امر تعلیمات، ۱۳ میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و ۲۸ کنوانسیون حقوق کودک.

^۶ در این مورد نگاه کنید به: جواد یزدانی، معلم و حقوق کودک، تهران: انتشارات سروش هدایت، صص ۲۷-۹.

روش تحقیق

روش تحقیق در نگارش این پایان نامه توصیفی-تحلیلی می باشد.

روش گردآوری داده ها

اسنادی- کتابخانه ای

مشکلات تحقیق

فقدان منابع لازم جهت مراجعه در زمینه حق آموزش در کشورمان و حتی قلت منابع به زبان های دیگر عمده ترین مشکل در خصوص نگارش این پایان نامه بود. به همین دلیل رفع ابهاماتی که در جریان کار در مورد برخی مسائل (برای مثال تفاوت حق آموزش و حقوق آموزشی یا تعریف آموزش) ایجاد می شد بسیار مشکل بود، چراکه هم در سطح کشورمان و هم بین کشورهای دیگر به این موضوع کم پرداخته شده است.

البته ممکن است تعداد کتب موجود در سطح بین المللی در زمینه حق آموزش قابل توجه به نظر رسد، اما باید گفت فقدان مطالب جدید در این کتب مشکل اصلی بوده و سر فصل مباحث موجود در آنها تا حد بسیار زیادی مشابه است؛ لذا در نگارش مباحثی همچون مباحث فوق فقدان منابع کافی بسیار محسوس است.

سازماندهی تحقیق

این پایان نامه با عنوان «حمایت از حق آموزش کودکان در پرتو اسناد بین المللی» در دو بخش مورد نگارش قرار خواهد گرفت. قبل از بررسی حمایت‌های موجود از این حق در اسناد بین المللی لازم است در ابتدا کلیاتی در خصوص حق آموزش بیان گردد. بدین ترتیب بخش اول با عنوان «کلیات» به این امر اختصاص خواهد یافت که در آن به تبیین معنای آموزش، چگونگی تثبیت آن به عنوان یک حق و بیان تفاوت‌های آن با حقوق آموزشی خواهیم پرداخت و پس از آن با فرض علم به معنای آموزش و حق آموزش وارد بخش دوم با عنوان «آموزش کودکان در سطح بین المللی» می شویم.

این بخش، بخش اصلی این پایان نامه خواهد بود و در آن، جهت روشن شدن چگونگی حمایت‌های اسناد بین‌المللی از حق آموزش و میزان این حمایت‌ها به بررسی مهمترین اسنادی که به این حق پرداخته‌اند و الگوی سایر اسناد در سطوح بین‌المللی، منطقه‌ای و ملی و داخلی هستند خواهیم پرداخت و در ادامه نیز میزان توجه اسناد منطقه‌ای به حق مذکور مورد بررسی قرار خواهد گرفت تا نهایتاً با نتیجه‌گیری از مباحث مطروحه به سؤال اصلی تحقیق در خصوص موفقیت اسناد موجود در تضمین نیازهای کودکان در زمینه آموزش پاسخ داده شود.

بخش اول

کلیات

درآمد

به منظور بررسی حمایت‌های موجود از حق آموزش در اسناد بین‌المللی لازم است در ابتدا معنای این حق مشخص شود. تشریح دقیق معنا و مفهوم این حق میسر نیست مگر با تبیین مفهوم آموزش. لذا این بخش به دو فصل تقسیم بندی شده است:

در فصل اول به تعریف آموزش خواهیم پرداخت و آنچه به بیان مفهوم آن کمک می‌نماید مورد اشاره قرار خواهد گرفت. از آنجایی که لازم است قبل از بررسی حمایت‌های اسناد بین‌المللی از حق آموزش اثبات گردد که آموزش «حق» است، لذا فصل دوم از این بخش به «حق آموزش» اختصاص یافته که در آن مبانی و منابع این حق که مسلم شدن آموزش به عنوان یک حق را اثبات می‌نمایند مورد بررسی قرار می‌گیرند.

فصل اول

آموزش

همانگونه که پیشتر نیز مورد اشاره قرار گرفت، لازم است قبل از ذکر هر گونه مطلبی در خصوص «حق آموزش»، معنای «آموزش» مشخص گردد. لذا در این فصل بر آنیم تا با ذکر پیشینه تاریخی آموزش، تعریف و اهداف آن و نهایتاً بیان اصل اجباری، رایگان و همگانی بودن آموزش که در اسناد مختلف بین المللی مورد اشاره قرار گرفته است، معنا و مفهوم آموزش را تبیین نموده و حدود و ثغور آن را ترسیم نمائیم.

گفتار اول: پیشینه تاریخی آموزش

در دنیای امروز آموزش کودک از مهمترین ضروریات زندگی او بشمار می رود و این به دلیل پیشرفتهای روز افزون زندگی بشر است؛ چراکه در دورانی که زندگی انسانها حالت بدوی داشته است تنها نیاز افراد تأمین خوراک و پوشاک و سرپناه بوده و تنها چیزی که بشر برای تأمین این نیازها لازم داشته، چگونگی برخورد با طبیعت و سازگاری با آن بوده است ولی به مرور که زندگی انسانها صورت کامل تر و پیچیده تری به خود گرفت، نیاز به تربیت با شدت و وسعت بیشتری احساس شد.

در گذشته و در دوران کهن، بشر بوسیله زبان تجارب خود را سینه به سینه و از نسلی به نسل دیگر منتقل می کرد. در جوامع ابتدایی آموزش جنبه غیر رسمی داشت و در واقع با زندگی فرد آمیخته بود. زندگی در خانواده، انجام مراسم مذهبی و قومی، مشاهده طبیعت و شنیدن روایات پیران قوم، همگی فرصتهایی برای آموزش محسوب می شدند. در چنین شرایطی افراد بزرگسال معلم به شمار می رفتند و می توان گفت تعلیم و تربیت جوانان به شکل منظم انجام نمی شد.^۱

در این دوران که محدوده تربیت فرزندان کم وسعت و ساده بود، خانواده به تنهایی از عهده این کار بر می آمد ولی با گذشت زمان وسعت و تنوع ضرورت های تربیتی به جایی رسید که خانواده به تنهایی نمی توانست همه نیازهای تربیتی کودک را تأمین کند و لازم به نظر می رسید که باید از مساعدت و راهنمایی افرادی شایسته و برجسته که توانایی هایی برتر از افراد عادی دارند استفاده شود.

پیدایش خط و کتابت نیز عامل دیگری بود که باعث شد آموزش و پرورش شکل رسمی و جدی به خود بگیرد. فرا گرفتن سواد مستلزم گرد آمدن کودکان و نوجوانان نزد استاد و در محیطی

^۱ غلامحسین کریمی، «تاریخچه مختصر آموزش و پرورش در جهان»، مجله رشد معلم، شماره ۳۲ (۱۳۶۵)، ص ۳۲.